

(335-180) Trefort u. 8.

Jermuveltség
1918.

SZOBROT
KÁRMÁN MÓRNAK!

ÍRTA
WALDAPFEL JÁNOS

Különnyomat a Közműveltség II. évfolyamából

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
1918

Szobrot Kármán Mórnak!

A *Közműveltség* két évvel ezelőtt megjelent első számának első helyén, vagyis ahhoz hasonló helyen, amelyen most e sorok látnak napvilágot: egy *Kármán Mór* egyetemi előadásai után jegyzett kis tanulmány jelent meg Isokratesről. E sorok írója adta neki Kármán hozzájárulásával azt a főcímet: A műveltség első theoretikusa.

Ha most azóta annyiunk szomorúságára e földről elköltözött mesterem részére címet keresnek, mely tudományos egyéniségét lehető prægnaans alakban formulázza, nem tudnék jobbat, mint ezt: «*A műveltség legnagyobb theoretikusa.*»

Mi tanítványai, kik őt jól ismertük és ismerjük a külföld egyik-másik neves vagy éppen világhírű pædagogusát is: tanuságot tehetünk kettőről. Először is erről: az ő tudásának, az ő tudományos műveltségének színvonalát nem érte el senki közülük, és hozzá olyan tudás, olyan műveltség volt az, mely mindig csak a legelső, a legközvetlenebb, a legelőkelőbb forrásokból merített, illetőleg volt

merítve. Másodszor e sokoldalú és minden oldalon nagyterjedelmű tudás feldolgozva, egységesen, mondhatni philosophiailag szervezve élt elméjében. Igen: élt; nem volt csak elraktározva, elcédulázva, eleven erő volt benne, mellyel ő bármikor tudott élni. Reintől, a jenai híres pædagogustól, Kármánnak lipcsei tanulóársától, hallottam egyszer, hogy már a fiatal Kármánon is az imponált barátainak a legjobban, «dass bei ihm alles immer so præsent war.» Ez a folytonos «præsentia» nála nemcsak egy hatalmas memoriának volt a következménye, hanem még inkább annak a Kármán lelkében folytonosan végbemenő assimiláló, szervező, központosító és a műveltség továbbadására, a traditio lampadisra, mint célra, irányított processusnak volt eredménye, melynek ő mindazt alávetette, amit nagy fogékonyságával felvett magába.

Ez a folytonos egységesítő, szervező folyamat aztán elméjének ritka gazdagságú tartalmának csodálatos formát adott. Tapasztalatainak és tanulmányainak, elmélkedésének és gyakorlatának eredményei erős központok, részint fogalmak, részint elvek köré tömörültek — tények és törvények aránylag háttérbe szorultak elméjében — s így prægnans, határozott gondolatcsoportokat alkottak, melyek páratlan határozottsággal és élességgel váltak külön egymástól, avval a ha-

tározottsággal és élességgel, melyet íróknál és költőknél is különösen a «plasticitas» képes értelmével szeretnek kapcsolatba hozni. Plastikusság természetű volt ez a gondolkodó erő Kármánban, még pedig oly erős mértékű volt ez a plastikusság benne, mint tudtommal igen kevés tudósban és tanítóban a legkiválóbbak közül is.

Kant az Anthropologie-ban a geniének egy architectonicus fajáról beszél. Én azt az ingeniumot, mely Kármánban hatott és visszahatott, plastikusság geniének nevezném. A képzetek, a fogalmak, a tételek, az elvek az ingenium rejtélyes erejénél fogva mindjárt úgy csoportosultak lelkében, hogy a legfontosabbak, vagyis azok, melyeket ez a gyors és biztos selectióra képes elme a legfontosabbaknak kiemelt, erősen kidomborodtak, kellő világításba kerültek, mellettük a kevésbé fontosak vagy alsóbbrendűek a megfelelő árnyékba jutottak vagy esetleg teljes sötétségbe merültek.

Ez a plasticitas, a fontosnak, a maradónak kiemelése és bámulatos ügyességgel való kiemeltetése tette tüneményes donum didacticumának egyik fontos elemét. (A másik elem érzelmi természetű volt: az a nagy, mondhatni szenvedélyes öröm, melyet mindannyiszor érzett, ha valamit tanított, ami a számos alkalommal tanítottat is mindig

újjá tette előtte és olyanná, mintha most tanítványaival együtt felfedezte volna.) Innét eredt nagy szeretete erősen kidolgozott és hathatósan bevésődő osztályozások, hármás, parallel menetű, symmetrikus telosztások iránt, melyeknek egész, sűrű hálózata volt fejében és amelyekkel az egyetemi kathedra és középiskolai padok előtt oly elfelejthetetlen hatással tudott operálni.

S csodálatos módon, ennek a tőlem, megengedem, hogy egyoldalú formulával (minden formula egyoldalú vagy legalább is a concret valóságnak nem teljes képe) ingenium plasticumnak nevezett nagy elmének megfelelő testi megjelenésformák is különösen plastikus természetűek voltak. «A szellem házat épít magának». Az a ház, az a hüvely, melyet e ritka ingenium épített magának, a plasticitas jellemző vonásait mutatta. Domború homloka, az emberi test szépségének e Kármánban gyönyörűen megjelent alkotórésze, fejének majd nemes, nagyönéretű, a «perseverare in se» jelszavát mintegy megtestesítő, majd pedig szenvedést, Isten akarataiban való alázatos megnyugvást jelképező tartása, szemének erős rászegése az előtte való emberekre és tárgyra, majd elmerülése a távolba, mintegy a végtelenségbe, jellemző, változatos gestusai, melyeket Lederer Béla a Kármán-émlékönyvben oly mestéri módon tudott leírni —

mindezek testi lényé plasticitasának jellemző vonásai.

A testi plasticitasnak is — a szellemi mellett — e feltűnő jellege, azt hiszem, különösen plastikus, vagyis szobrász által való ábrázolásra praedestinálja Kármán Mórt. Úgy sejttem, hogy egy Kármán-szobor sokkal adæquatubb művészi kifejezője lenne Kármán testi megjelenésének, mint akármelyik ama két nagy művészi értékű portrait közül, melyet Kármán életében két oly kiváló festő, készített, mint Székely Bertalan és Körösfői Kriesch Aladár. Mindegyik kép gyönyörű, sok rejtett intimitással, melyet csak azok tudnak megérteni és átérezni, kik Kármánt jól, psychéjének leggyengédebb megjelenéseiben ismerték, mikor nem volt a parancsoló elme, erkölcsi imperativusok harsányszavú hirdetője, a világosságot, észszerűséget, határozottságot követelő logikus szellem, hanem volt egy jóságos, gyermekmélységű, bölcs-humorú, az emberi örömök és emberi fájdalmak mysticumától megilletett, könnyekig meghatott, magába és multjába méla boldogsággal tekintő ember-fia, ki családján emberfeletti szeretettel csüngött, ki valamikor réges-régen verseket írt, csak néhányat, életének csak egy szakában, csak egy érzésnek, egy léleknek szentelve. Hogy' olvasta ő ezeket a verseket még harminc évvel azután, hogy íródtak!... oh

csak egyszer tüntetett ki avval, hogy felolvasta őket előttem, de soha ezt a hangot, ezt a szemet, a léleknek ezt a muzsikáját, mely bennük rezgett, elfelejteni nem fogom... Ezt az utóbbi, a ritkán, «a kis osztály»-ban, a baráti körben és mindenekelőtt a család otthonában megnyilatkozó Kármánt arcának finom pirjával, szemének könnyben csillogó fényével vagy merengő révedezésével csak festő reprodukálhatta és csak igazi Kármán-ismerő élvezhette. Ez a Kármán csak keveseké volt, és csak kevesen gyönyörködhetnek a róla festett arcképekben. De az a Kármán, aki a közé volt, a kathedra, a conferentiák, a gyűlések, a viták Kármánja, a szervező, a vezető, az alkotó Kármán éles rationalismusával, a homályt nem tűró világosságával, erős, suggestiv akaratával: szobrot követel, szobrot, melyet a maga nevelésére és nemesítésére nagyobb közönség is nézhet, mint család vagy iskola.

Szobrot követel Kármán emléke, szobrot, mely vagy ott álljon a magyarság valamelyik más szellemi harcosa, pl. Szarvas Gábor társaságában a Dunaparton, vagy Semmelweis társaságában az Erzsébet-téren, vagy álljon közel utolsó tartózkodási helyéhez, a Rózsdombon, pl. a statisztikai palota előtti kertben, a technikai culturának egy kiváló munkása, Mechwart András, mellett, ő, az erkölcsi cultu-

rának nagy munkása, vagy pedig álljon ott a Tisza-Maros partján, szülővárosában, Dugonics, a régi nagy oktató, társaságában... vagy álljon akárhol másutt, de álljon e szobor és hirdesse Magyarország utolsó évtizedei legnagyobb tanítómesterének dicsőségét földi életén túl nemesítő például, nevelő mintául!

Ismételjük, világgá kiáltjuk, hadd hallja meg gyöngé hangunkat a magyar közműveltség egész nagy tábora, a nemzeti közműveltség minden munkása és minden részese:

Szobrot Kármán Mórnak!

Budapesten, 1916 június 23.

Waldapfel János.